

H. O. Hermanovych

THE MEDICAL TERM WITH COMPONENTS *HEPAT-* (ГЕПАТ-), *HEPATYK (O)-* (ГЕПАТИК(O)-), *HEPAT (O)-* (ГЕПАТ (O)-) AND WORD *LIVER* (ПЕЧІНКА) IN MODERN UKRAINIAN LANGUAGE

Ukrainian medical terms-composites with international components *hepat-*, *hepatic(o)-*, *hepat(o)-* and Ukrainian equivalent *liver* have been studied in the article. The problem of their interchange has been brought up. It has been defined their productivity and word formation mobility. The outlook of the article is that the terms with somatic components need further studying their productivity and mobility.

К е у о r d s : medical somatic terms-composites, lexico-semantic groups, paradigmatic relations, productivity.

УДК 81'246'37

Р. І. ДУДОК
(Львів, Україна)

МІЖМОВНІ ПРОЦЕСИ ІНТЕРФЕРЕНЦІЇ В ТЕРМІНОЛОГІЧНІЙ СИСТЕМІ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Визначено процеси інтерференції суспільно-політичної термінології, що зумовлюють певну реорганізацію фонетичної, граматичної чи лексичної системи. Проаналізовано явище міжмовної інтерференції, поширене разом із такими типами запозичень, як калькування та мовна асиміляція. На відміну від традиційного погляду на запозичення та калькування як складники інтерференції доведено, що запозичення, калькування та інтерференція – це окремі різновиди мовної взаємодії.

К л ю ч о в і с л о в а : міжмовна інтерференція, суспільно-політична термінологія, масмедійний дискурс, запозичення, інваріантне значення терміна, термінотвірні моделі.

Англійська суспільно-політична термінологія (далі СПТ) розвивається в умовах постійного впливу інших європейських мов, які стали основними джерелами її формування та поповнення. Серед дослідників, які вивчають різні аспекти суспільно-політичної термінології – А. А. Бурячок, С. Г. Капралова, В. Г. Костомаров, Т. Б. Крючкова, В. М. Лейчик, І. Ф. Протченко, О. О. Мороз, Я. С. Снісаренко та ін. З-поміж питань, що потребують подальшого спеціального аналізу, проблема іншомовних впливів у процесі формування англійської СПТ, їхня семантична структура та функціонування у фаховому дискурсі.

Одним із ключових процесів, що засвідчують динаміку СПТ у засобах масової інформації (далі ЗМІ), є активізація запозичення іншомовної лексики політичного змісту, зокрема, розширення сфери вживання спеціальної іншомовної термінології й поповнення СПТ ЗМІ значною кількістю запозичень-неологізмів. Активізація такого процесу пов'язана насамперед зі змінами у сфері політичного життя, економіки, ментальності носіїв мови.

Р. І. ДУДОК, 2017

Сучасна мовознавча наука визнає, що одним із найважливіших зовнішніх чинників мовних змін і розвитку мови є контактування мов. Важливим завданням лінгвістики є вивчення особливостей функціонування запозиченого слова, переосмислення його семантики внаслідок входження в іншу мову (семантична контамінація) тощо.

Низці питань щодо мовних контактів присвячені праці О. О. Пешковського, Л. В. Щерби, В. В. Виноградова, Д. М. Шмельова, Г. Й. Винокура, І. К. Білодіда, Ю. О. Жлуктенка, С. В. Семчинського, Р. С. Помірка та багатьох інших. Специфікою функціонування трансферного слова у тексті та його семантичного розвитку займаються В. А. Маслова, З. Я. Тураєва, О. С. Кубрякова, А. А. Уфимцева та ін. Дослідники наголошують на тому, що в значенні заново утвореної термінологічної одиниці експлікуються додаткові змістові відтінки, внаслідок чого вона уточнюється і набуває завершеності.

Міжмовні контакти народів зумовлюють культурний обмін і мовну взаємодію. Термінологія – це той лексичний пласт, у якому міжмовні взаємини є найвиразнішими. У різні історичні періоди мовні контакти мали різнобічний характер. Будь-яка мова в окремі періоди історії могла бути як продуцентом, так і реципієнтом ареальної та навіть інтернаціональної лексики.

Так, французька мова впродовж XVII – XIX ст. відігравала роль “латинки”, мови науки, техніки та культури. У XX ст. замість французької місце міжнародної мови посіла англійська, яка засвоїла велику кількість латинських, а починаючи з XI ст. – французьких слів. У згадані періоди англійська СПТ поповнювалася також за рахунок грецьких, латинських, італійських, французьких, іспанських, німецьких та інших запозичень.

Безперечно, що найбільшу кількість запозичень в англійській мові становлять латинізми, наприклад: *agglomeration* < лат. *agglomerare* – приєднувати, нагромаджувати; *vibrator* – < лат. *vibrare* – тремити, коливаються; *detector* – (< лат. *detectare*) – відкривач; *indication* – (< лат. *indicare*) – вказувати, визначати; *condensator* (< лат. *condensare*) – згущувати; *transformation* – < лат. *transformare* – перетворювати [10]. Варто зазначити, що латинські запозичення адаптувалися до системи мови-реципієнта, пройшли складний шлях, який триває досі.

У процесі історичних та культурних контактів доволі значна кількість термінологіки потрапила в англійську з французької: *isolateur* (< *isoler* – роз'єднувати, відокремлювати; *filter* (< лат. *fultra*, < лат. *Filtrum*) – повість; *computer* (< лат. *computo*) – рахую, обчислюю. Особливо виразно представлена запозичена термінологія суспільно-економічної сфери: *franchiseur* (via *franchise*; *merchandiser* (via *merchandise*; *perchiste* (via *perchman*; *scripte* (via *script*; *cabliste* (via *cableman*; *groupiste* (via *groupman*; *styliste* (via *stylist*, et cetera [Там само].

Зазначимо, що увагу дослідників акцентовано на аналізі семантичних запозичень, зміні їхньої структури у мові реципієнта, у площині звуження та розширення значень. Зокрема, звуження проілюструємо на прикладі слова: лат. < *pro-census* – процес, рух вперед, просування, урочистий вихід тощо.

Оскільки мова – це система, де все взаємопов'язане, то процес інтерференції зумовлює певну реорганізацію її фонетичної, граматичної чи лексичної систем, коли в мову потрапляють іншомовні елементи. Явище міжмовної інтерференції побутує поряд із калькуванням та мовною асиміляцією.

На відміну від традиційного погляду на запозичення та калькування як складники інтерференції, вважаємо, що запозичення, калькування та інтерференція – це окремі різновиди мовної взаємодії. Так, калькування – це порушення граматичного принципу складання слів у мові-реципієнті за зразком мови-джерела, відхилення від норми однієї мови під впливом іншої. Передовсім звернімо увагу на кальки – слова (терміни), які за структурою повторюють здебільшого повністю або частково мову-джерело. До них відносимо англіцизми в іспанській мові, як-от: *air conditioned* – *aire acondicionado* – кондиціонер; *night club* – *club nocturno* – нічний клуб; *hot dogs* – *perros (perritos) calientes* – хот-дог; *via satellite* – *via satellite* – супутник (супутникова антена, телебачення, слово *via* тут має прийменникове значення (*mediante*) [11].

На наш погляд, дослідник Е. Хауген розробив найбільш вдалу класифікацію семантичних запозичень, поділивши їх на чотири категорії: [5, с. 61 – 80]:

1) *запозичення серед гомологів (слів спільного походження)*. Таке явище простежуємо серед слів, які мають спільний первинний зміст. Скажімо, багато понять християнської віри отримали назву завдяки запозиченням з іврити чи грецької. Так, наприклад: *ангел* в Біблії, (іврит) – *m'lk* – “*посланець*” часто використовують у значенні “*ангел*”. Оскільки в грецькій мові не було адекватного слова на позначення цього поняття, то перекладачі Біблії скопіювали значення терміна з іврити, наблизивши його до грецького *angelos*. Згодом слово перейшло в латинську, а звідси в інші європейські мови;

2) *запозичення серед аналогів*. Це найпоширеніша категорія, характерна для слів, які мають принаймні одну спільну сему та формальну схожість (позначення), що полегшує процес запозичення. Наприклад, іспанське слово *bagaje*, запозичене з французької *багаж (bagaje)*, розширило свій зміст за аналогією до французької. Окрім значення “*військове майно*” воно отримало значення “*будь-яке майно*”, утворивши парадигму слів *bagaje / equipaje*;

3) *розширення значення за умови метафоризації*. Скажімо, (фр.) слово *salon* – “*простора кімната*” не втратило свого первинного значення у французькій мові, а отримало додаткове значення – “*зібрання, вечірка*”.

4) *запозичення серед омофонів*. Ідеться передусім про терміни, які мають формальну, а не семантичну подібність. Доказом цього є зафіксований приклад у бразильському варіанті португальської мови: термін *grosseria* – *грубість* в англійській мові отримав значення *grocery* – *продуктовий магазин*; німецький *drilling* – *дрилювання* в англійській мові набув значення *тренування*; *staff* – *штаб* як військовий термін та *staff* – *штат працівників*.

Отже, будь-яке запозичення з-поміж двох мов потребує визначення певного зв'язку між значеннями слів, що пришвидшують семантичну взаємодію термінів. Метафори викликають особливий інтерес. Асоціація образів є такою очевидною, і, на думку А. А. Уфимцевої, зовсім не важко визнати, що та сама метафора чи метонімія виникли спонтанно і не пов'язані ні часом, ні відстанню, ні мовою, ні расою чи культурним рівнем [4, с. 73].

Наприклад, англійський вираз *eye of a needle* *вушко голки* має аналоги в різних мовах та діалектах. Скажімо, в іспанській *ojo de una aguja*. Тому коли у двох мовах збігаються фігуральні вислови, то це лише суб'єктивно може вказувати на наявність запозичення. Проте такі твердження потребують подальших наукових розвідок, аби уникнути поверхневих суджень.

Зазначимо, що в аналізованому аспекті інколи натрапляємо на концептуальне змішування значень, у яких не розрізняють сигніфікат і денотат, що додатково ускладнює вивчення семантичних запозичень [3, с. 84]. Інколи в мові-реципієнті слова не встигають інтегруватися. Подібне явище простежуємо в англійській мові зі словом “*одинокість*” (*soledad*) під впливом португальської, де значення дуже близькі, тому вживання одного замість іншого не викликає двозначності: *soledad / soledades*.

Семантичні запозичення спричиняють неологічний процес, є генераторами синонімів, омонімів, полісемічних структур. Дослідники висвітлюють шляхи прихованих запозичень, що входять у мову менш помітно, так би мовити, “невидимим експортом”. Тут, без сумніву, є значуща причина: відсутність в англійській мові запозичень із мов, що зберегли чи продовжують зберігати тісний контакт з англійською [7, с. 123].

Отже, мовні процеси, пов’язані з утворенням нових парадигм слів СПТ, мають не лише внутрішньомовну основу, а й позамовну зумовленість. Вивчення походження та розвитку окремих термінів, співвідношення автохтонного та запозиченого в гуманітарних термінологіях уможливили їхню еволюцію та становлення. Безперечно, що проникнення запозичених термінів до складу англійської мови залежало головно від нормандського мовного суперстрату, який поклав початок французько-англійським мовним контактам. Так, французькі запозичення проникали у ті сфери, в яких в англійській мові не вистачало власних засобів вираження. Тому й нині існують паралельно англосаксонські *swine, sheep* і *belly* та їхні французькі відповідники *pork, mutton* і *stomach* [8, с. 149].

Безперечно, що запозичення термінологічного фонду є наслідком зближення націй на ґрунті економічних, політичних, наукових інтересів та міждержавних культурних зв’язків. Іншомовні запозичення, які виступають як СПТ, є інтернаціональними і функціонують в інших мовах із тими самими суспільно-політичними значеннями, що і в англійській.

За семантичними зв’язками та місцем, яке вони посідають у відповідній функціонально-термінологічній групі, виділяємо терміни самостійні, або первинні. Саме прості терміни складають найчисельнішу групу англійської СПТ. Основний корпус цих одиниць формують не ізольовані слова чи іншомовні “вкраплення”, а ті, які є вихідним матеріалом для подальшого терміноутворення: *agitation* (лат. *agitatio*) – *агітація* (*agitator, agitate, agitational*); *repression* (лат.) *repression* – *пенесія* (*represser, repress, repressive*); *corruption* (лат.) *corruption* – *корупція* (*corrupt, corruptive*); *religion* – *релігія* (*religious, religioner; civilization* (фр.) – *цивілізація, civilize, civilized*); *nation* (*national, nationalism, nationalist*) тощо [9].

Аналіз фактичного матеріалу засвідчує, що найчисельнішими серед них є терміни, які зараховуємо до різних за своїм походженням СПТ. Ці терміни запозичені в англійську мову, так би мовити, в “готовому вигляді” з інших мов: німецької *Politik*, французької *Bourgeoisie* тощо. Такі лексеми отримали в англійській мові суспільно-політичний відтінок саме внаслідок іншомовних впливів. Фактично ці одиниці утворені як СПТ від інтернаціональних основ за допомогою англійських афіксів, як от: грец. *axiomatic* – *axioma*; лат. *militarismus* – *militaris* [11].

Іншу групу термінологічних одиниць, за нашими спостереженнями, утворюють функціонально залежні терміни, тобто багатозначні терміни,

суспільно-політичні значення яких відтворюються у процесі функціонування. Тут передусім виокремлюємо інтернаціоналізми. Характерна особливість таких термінів полягає в тому, що, незважаючи на наявність кількох значень, суспільно-політичне значення зберігається як основне, на базі котрого утворюються інші. Так, термін *revolution* експлікує константне значення *соціальна революція*, а також революція як *корінна зміна*, або *поворот* [у чомусь]. Додамо, що *revolution* використовують як філософський термін, протиставлений *evolution*. Утворюється корелятивна термінологічна пара *revolution революція* – *різкий стрибкоподібний перехід від одного стану до іншого, від однієї якості до іншої* та *evolution* – *еволюція як постійна якісна зміна*.

Аналогічно *moral* імплікує основне суспільно-політичне значення *мораль, моральні принципи* – *a moral question; moral obligations; moral philosophy; moral standards* [9] тощо. До зазначеної групи відносимо також терміни *party* (фр.) – *partie* з найуживанішим значенням *партія як політична організація*; *idea* (гр., лат. *idea*) – *ідея, думка, поняття, уява*. Як філософський термін *idea* має два значення: найменування поняття ідеї відображення дійсності у свідомості, на відміну від самої дійсності, і як найменування ідей як системи політичних і філософських учень та уявлень тієї чи тієї епохи.

Окрему групу первинних СПТ складають нечисленні, ізольовані іншомовні запозичення, які не виявляють термінотвірних зв'язків в англійській мові і функціонують окремо від решти запозичених термінів. В. М. Телія вважає, що у своїй більшості це – номенклатурні локально-історичні терміни-найменування подій або явищ конкретної історичної епохи і країни, її державних або суспільно-політичних інститутів, класів [3, с. 38 – 46]. Як однозначні одиниці вони є функціонально незалежними, тобто вільні від контекстних способів свого термінологічного вияву. Переважно іншомовні запозичення не мають чіткої термінологічної структури *landlord* – *великий англійський землевласник, капіталізм, landlordism* – *ідеологія великих землевласників*.

За нашими спостереженнями, СПТ утворені на основі інтернаціоналізмів, інколи супроводжуються різними переносами найменувань. Аналізуючи СПТ, натрапляємо на запозичення з широким семантичним обсягом, адже вони слугують вихідним лексичним матеріалом для утворення термінів різних спеціальних галузей. Наприклад, *action, collision* як СПТ вживають у контекстах на суспільно-політичну тематику, як-от: *political action; collision of principles* тощо.

Термін *basis* (гр., лат. *basis* – *основа, фундамент, базис, вихідний пункт*) використовують як математичний, геометричний і філософський терміни. Філософський термін *basis* на позначення економічного устрою суспільства як основи його політичних, правових, релігійних, художніх, філософських поглядів, є метонімією, яка виникла на основі подібності позначуваних понять – основи, фундаменту і філософського базису – *the basis of the argument* [1]. Таким чином, функція стилістичних засобів зводиться тут до увиразнення думки, утворення експресії, виокремлення найсуттєвіших для адресата смислотвірних компонентів.

Можемо стверджувати, що іншомовні слова, які виступають як СПТ, утворюють надзвичайно виразну за своїми якостями групу термінологічних одиниць. Це головно інтернаціональні терміни, що виявили семантичні й термінотвірні зв'язки у досліджуваній фаховій мові.

Порівняно незначну групу, приблизно одну п'яту досліджуваних нами іншомовних лексем, формують запозичення, які використовують як СПТ. Здебільшого це терміни з широкою семантикою, що належать до кількох термінологічних систем. Зазвичай вони є функціонально зумовленими, тобто залежать від конкретних умов термінологічного узусу: *segregation (racial, religious)*; *parody on democracy* – пародія на демократію.

На нашу думку, у випадках використання загальнонавчальної лексики у функції СПТ семантична тотожність останніх не порушується. Такі терміни використовують для номінації спеціальних понять у різних наукових галузях: (порів. *circulation* – циркуляція, обіг як СПТ і медичний термін; *accumulation* – геогр., геолог., літер., політ.; *equivalent* – хім., фіз., економ тощо).

Є чимало мовних фактів, які свідчать про те, що терміни, запозичені з однієї мови в іншу, повертаються бумерангом у мову-джерело, набувши особливостей мови-реципієнта. Наприклад, (фр.) *entrevue*, яке увійшло в англійську мову, перетворилося на *interview* і повернулося у французьку як самостійна лексема зі значенням і формою, що склалися в англійській мові.

Як свідчить опрацьований матеріал, іншомовна лексика превалює над іншими засобами номінації понять політичного життя: *visa regime* – візовий (режим), *democratization* – демократизація, *legitimation* – легітимізація, *liberalization* – лібералізація, *monopolization* – монополізація, *parliamentarian* – парламентарій, *politisation* – політизація, *rating* – рейтинговий, *teledebates* – теледебати [10].

Отже, процес запозичення СПТ належить до тих складних лексико-семантичних трансформацій, які відбуваються в термінологічній системі англійської мови і впливають на еволюцію термінологічного корпусу. Такому процесу сприяє тенденція до глобалізації, що виявляється в активному вживанні запозиченої лексики. Особливість досліджуваної термінологічної лексики полягає в її динамічному і кількісному поповненні, привнесенні елементів новизни у фахову мову-джерело.

Вважаємо, що комплексне дослідження механізмів входження іншомовних термінів у сучасну англійську фахову мову суспільно-політичної галузі може бути перспективою подальших наукових розвідок.

1. Гринев С. В. Исторический систематизированный словарь терминов терминоведения : учеб. пособ. / С. В. Гринев. – М. : Изд-во МПУ, 2000. – 144 с.
2. Общественно-политическая лексика. Англо-русский словарь справочник / ред. В. Н. Крупнов. – М. : Высшая шк. 1985. – 176 с.
3. Телия В. Н. Типы языковых значений. Связанное значение слова в языке. – М., 1981. – 269 с.
4. Уфимцева А. А. Слово в лексико-семантической системе языка / А. А. Уфимцева. – М., 1968. – 272 с.
5. Хауген Э. Языковой контакт // Новое в лингвистике. – М., 1972. – Вып. 6. – С. 61 – 80.
6. Хаятин А. Д. Термин, терминология, номенклатура / А. Д. Хаятин. – Самарканд, 1972. – 129 с.
7. Хижняк С. П. Соотношение экстра- и интраязыковых факторов в формировании и развитии терминосистем (на материалах русской и английской юридической терминологии) : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04. – Саратов, 1986. – 221 с.

8. Цаголова Р. С. Системное исследование терминологии политической экономики : автореф. дис. ... д-ра филол. наук : 10.02.04. – М., 1988. – 45 с.
9. Hornby A. S. Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English / Albert Sidney Hornby. – Oxford : Oxford Press, 2001. – 792 p.
10. NTC's MASS MEDIA Dictionary by R.Terry Ellmore / National Textbook Company. – N.Y., 1992. – 500 p.
11. The Oxford Dictionary of New Words. – Oxford ; New York : Oxford University Press, 1992. – 322 p.

R. I. Dudok

INTERLINGUAL PROCESSES OF INTERFERENCE IN THE ENGLISH TERMINOLOGICAL SYSTEM

The article is concerned with an extensive research into the issue of structural, semantic and functional features of English social and political terminology. Social and political term is defined as a word or word combination that expresses political notion and belongs to science and political terminology as informative, meaningful and mono semantic unit. The aim of the research is to give an analysis of lexical-semantic peculiarities of the terminology researched in both statics and dynamics. We investigate different term formation means in order to reveal the most productive ones. Metaphor is the most efficient in semantic term formation, as such terms are motivated and establish relations with the other ones.

Key words: interlingual interference; science and political terminology; mass media discourse; invariant meaning of the term; micro/macro field; linguo pragmatics; term forming models.

УДК 811.161.2'373.46:666.3/7

О. В. ЗОЛОТА
(Слов'янськ, Україна)

БАГАТОЗНАЧНІ ТЕРМІНИ В СКЛАДІ КЕРАМІЧНОЇ ТЕРМІНОЛЕКСИКИ

Статтю присвячено дослідженню явища полісемії в українській керамічній термінології. Увагу приділено з'ясуванню причин появи багатозначних термінів у межах досліджуваної лексики, визначенню джерел поповнення фахової мови кераміки. Окреслено типи багатозначних одиниць та здійснено класифікацію аналізованих полісемантів.

Ключові слова: українська керамічна термінологія, полісемант, полісемія керамічних термінів, багатозначний термін, метафоризація мовних одиниць, термінологізація загальнонавчальної лексики.

Постановка проблеми. Поповнення термінологічного словника будь-якої галузі відбувається під дією як мовних, так і позамовних чинників, у результаті
О. В. ЗОЛОТА, 2017